

ПІНЦЕТИ У СЛОВ'ЯН РАННЬОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ У СХІДНІЙ ЄВРОПІ

Ярослав ВОЛОДАРЕЦЬ-УРБАНОВИЧ

Інститут археології НАН України,
вул. Володимира Івасюка, 12, 04210, Київ, Україна,
e-mail: volodarets_urbanovych@iananu.org.ua, volodargrad@ukr.net

Розглянуто знахідки пінцетів, що походять зі слов'янських пам'яток другої половини I тис. н. е. у Східній Європі. Укладено каталог знахідок, який охоплює інформацію про 13 пунктів. За культурно-хронологічною належністю ці пам'ятки поділено на такі групи: верхньоворонезька (2), колочинська (3), праська (1), колочинська/сахнівський горизонт (1), сахнівський горизонт (1), праська/райковецька (1), сахнівський/волинцевська/райковецька (1), боршевська (1), волинцевська (1) та роменська (1).

Вісім пунктів представлено городищами, п'ять – поселеннями. На семи пам'ятках виявлено по одній знахідці, а на п'яти – по дві. Зазначено, що з одного поселення походить три фрагменти, однак визначити загальну кількість виробів неможливо. Встановлено, що маємо 17 цілих, чи майже цілих, пінцетів і три уламки.

Визначено, що більшість знахідок належить до періоду третьої чверті I тис. н. е., тоді як лише три пункти датовано останньою чвертю. Точне датування двох знахідок із Пліснеська та однієї із Ходосівки не встановлено.

Висловлено припущення, що знахідки з ремісничого поселення Стаєво 5 та скарбу ювеліра 1991 р. із Пастирського городища можна пов'язати з ювелірним виробництвом. Функційне призначення інших виробів так і невизначено.

Зауважено, що розглянуті пінцети виготовлені із заліза та бронзи. Загалом, усі знахідки поділено на три типи за формою кінців: тип 1 – із тонкими прямими кінцями; тип 2 – із трапецієподібними, що поступово розширюються; тип 3 – із трикутними кінцями з різким розширенням. Встановлено, що тип 1 переважає на Лівобережжі Подніпров'я, тип 2 – на Правобережжі України, а тип 3 – у лісовій зоні.

Зазначено, що у слов'ян пінцети з'явилися ще в римський період як імпорти – на пам'ятках пізньозарубинецького кола та київської культури, а в епоху раннього середньовіччя такі вироби відомі на значних територіях. Констатовано, що, фактично, слов'янські землі у Східній Європі були майже «оточені» регіонами, де подібні знахідки поширені.

Ключові слова: слов'яни, пінцети, Східна Європа, ранне середньовіччя.

Вступ. Серед категорій матеріальної культури ранньосередньовічних слов'ян вирізняється низка предметів, які потребують систематизації та узагальнення. До таких, зокрема, належать і пінцети – вироби, що епізодично трапляються на пам'ятках різних культур у Східній Європі у другій половині I тис. н. е. Ці знахідки становлять доволі цікаву й специфічну категорію. У більшості випадків їх традиційно пов'язують з античним світом або регіонами, що перебували під його впливом (Vágó, Bóna, 1976, Taf. 15, 1049/4; 21, 1184/2; Preda, 1980, Pl. XXX; Вейс, 2007, с. 344–352). Саме тому вивчення таких виробів у середовищі ранньосередньовічних слов'ян набуває особливого наукового значення.

На сьогодні складено каталог із 13 пам'яток зі знахідками пінцетів (табл.; рис. 1). За культурно-хронологічною належністю ці пам'ятки поділено на 10 груп¹:

1) верхньоворонезька група пам'яток – Кривець 4 та Стаєво 5;

¹ Умови виявлення та покликання на джерела див. у табл.

- 2) колочинська культура – Нікодимове, Демидівка та Киселі²;
- 3) празька культура – Зимне;
- 4) колочинська культура/сахнівський горизонт – Шосейне;
- 5) сахнівський горизонт – Пастирське;
- 6) празька/райковецька культури – Пліснеськ;
- 7) сахнівський горизонт/волинцевська/райковецька культури – Ходосівка, ур. Козаків Яр;
- 8) волинцевська – Волинцеве;
- 9) боршевська – Титчиха;
- 10) роменська – Лтава (Полтава)³.

Таблиця

Знахідки пінцетів на слов'янських пам'ятках другої половини I тис. н. е. у Східній Європі

№ на карті	Назва пам'ятки	Сучасна адміністративна прив'язка	Тип пам'ятки	Тип комплексу	Датування	Культурна належність	Кількість/Матеріал/Тип/Рис.	Література
1	Волинцеве	Україна, Конотопський р-н Сумської обл.	поселення	?	VIII ст.	волинцевська	2 / ? / тип 1 / рис. 2, 1, 2	Сухобоков, 1975, рис. 53, 5, 6
2	Демидівка	РФ, Смоленський р-н Смоленської обл.	городище	?	друга половина V – початок VI ст.	колочинська	2 / залізо / тип 3 / рис. 2, 3, 4	Шмидт, 1970, с. 68, рис. 3, 10; 2003, с. 70, табл. 6, 9, 10
3	Зимне	Україна, Володимирський р-н Волинської обл.	городище	?	VII ст. (?)	празька	2 / бронза та ? / тип 2 / рис. 2, 5, 6	Ауліх, 1962, с. 103, табл. II, 8; 1972, с. 71-72, табл. XII, 15, 25
4	Киселі	Білорусь, Толочинський р-н, Вітебська обл.	городище	?	V–VII ст.	колочинська	1 / залізо / тип 3 / рис. 2, 7	Левко, Колосовський, 2003, с. 184, рис. 7, 4
5	Кривець 4	РФ, Добровський р-н Липецької обл.	поселення	п. м.	VII ст.	верхньоворонезька група	1 / бронза / тип 3 / рис. 2, 8	Андреев, Филимонова, 2008, рис. 2, 3; Обломский, 2011, рис. 55, рис. 3, 6; 2022, с. 65, рис. 10, 6
6	Лтава	Україна, м. Полтава, Полтавський р-н Полтавської обл.	городище	–	друга половина X – початок XI ст.	роменська	–	повідомлення Ю. О. Пуголовка

² Треба зауважити, що культурна атрибуція цих городищ залишається дискусійною (див.: Лопатин, 1989; 2017; Шмидт, 2003; Обломский, 2016). У цьому дослідженні автор приєднується до їх колочинської інтерпретації.

³ Знахідка неопублікована. Повідомлення Юрія Пуголовка.

Продовження табл.

7	Нікодимове	Білорусь, Городецький р-н Могилевської обл.	горо- дище	?	VII ст.	колочинська	1 / залізо / тип 3 / рис. 2, 9	Обломский, 2016, с. 39, рис. 26, 2
8	Пастирське	Україна, Черкаський р- н Черкаської обл.	горо- дище	скарб ювеліра 1991 р. (?), «довга споруда 1»	друга половина VII – перша половина VIII ст.	сахнівський	1 / залізо / тип 2 / рис. 2, 10	Приходнюк, 2005, с. 47, рис. 50, 4
8	Пастирське	Україна, Черкаський р- н Черкаської обл.	горо- дище	колекція Б. І. та В. І. Ханенків	друга половина VII – перша половина VIII ст.	сахнівський	1 / бронза ? / тип 2 / рис. 2, 11	Приходнюк, 2005, с. 46, рис. 52, 14
9	Пліснеськ	Україна, с. Підгірці, Золочівський р-н, Львівської обл.	горо- дище	?	?	празька чи райковецька	1 / залізо / тип 2 / рис. 2, 12	Кучера, 1962, с. 32, рис. 11, 8
9	Пліснеськ	Україна, с. Підгірці, Золочівський р-н, Львівської обл.	горо- дище	«жертв- ний пояс»	VI–X ст.	празька чи райковецька	1 / бронза / тип 2 / рис. 2, 13	Филипчук, 2018, рис. 1
10	Стаєво 5	РФ, Мічуринський р-н Тамбовської обл.	посе- лення	п. м.	кінець V– VII ст.	верхньовороне зька група	3 фр. / бронза / тип 1 / рис. 2, 14, 15	Биркина, 2022, с. 133, рис. 185, 2, 3
11	Титчиха	РФ, Лискінський р-н Воронежської обл.	горо- дище	?	VIII–X ст.	боршевська	1 / ? / тип 1 / рис. 2, 16	Москаленко, 1965, с. 97, рис. 29
12	Ходосівка, уроч. Козак ів Яр	Україна, с. Ходосівка, Обухівський р-н Київської обл.	посе- лення	п. м. (?)	половина VII–X ст.	сахнівський, волинцевська чи райковецька	1 / бронза / тип 2 / рис. 2, 17	Петрашенко, Виноградская, Тригубова, 1989, с. 9, рис. 20, 11; Готун, Горбаненко, 2016, с. 156
13	Шосейне	РФ, Шебекинський р-н, Білгородська обл.	посе- лення	к. ш.	V – перша половина VIII ст.	колочинська чи сахнівський	1 / залізо, тип 3 / рис. 2, 18	Обломский, Смирнов, Сорокин, 1987, с. 185, рис. 10, 3

п. м. – підйомний матеріал; к. ш. – культурний шар; ? – невідомо; «–» – дані відсутні

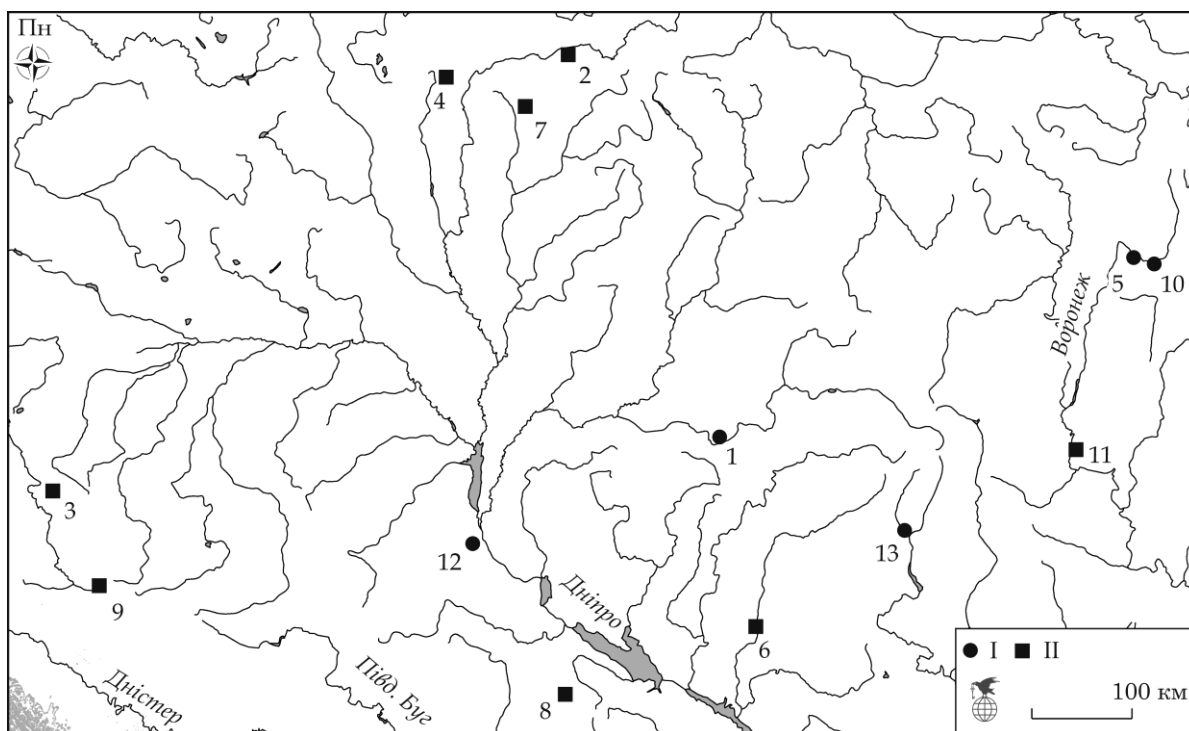

Рис. 1. Карта поширення знахідок пінцетів на слов'янських пам'ятках раннього середньовіччя. Умовні позначення: I – поселення; II – городища. Пам'ятки: 1 – Волинцеве; 2 – Демидівка; 3 – Зимне; 4 – Киселі; 5 – Кривець 4; 6 – Лтава; 7 – Нікодимове; 8 – Пастирське городище; 9 – Пліснеськ; 10 – Стаєво 5; 11 – Титчиха; 12 – Ходосівка; 13 – Шосейне

Fig. 1. Map of the distribution of tweezers on Slavonic monuments of early Middle Ages. Legend: I – settlement; II – hillfort. Archaeological site: 1 – Volyntseve; 2 – Demydivka; 3 – Zymne; 4 – Kyseli; 5 – Kryvets 4; 6 – Ltava; 7 – Nikodymove; 8 – Pastyrskye; 9 – Plisnesk; 10 – Staievo 5; 11 – Tytchykha; 12 – Khodosivka; 13 – Shoseine

На семи пам'ятках виявлено по одній знахідці (Киселі, Кривець 4, Лтава, Нікодимове, Титчиха, Ходосівка та Шосейне), а на п'яти – по дві (Демидівка, Зимне⁴, Пастирське⁵, Пліснеськ і Волинцеве). Із поселення Стаєво 5 походять три фрагменти, однак встановити загальну кількість виробів наразі неможливо. Загалом зафіксовано 17 цілих чи майже цілих пінцетів і 3 фрагменти.

Більшість пам'яток (8) датовано третьою чвертю I тис. н. е., з-поміж яких переважають такі, що вкладаються в період V–VII ст. (Кривець 4, Стаєво 5, Нікодимове, Демидівка, Киселі та Зимне). Лише дві пам'ятки також мають культурні нашарування першої половини VIII ст. (Пастирське городища та Шосейне).

Із Пліснеська походять дві знахідки. Для першої, із досліджень Михайла Кучери, не вдалося з'ясувати археологічний контекст. То ж її датування незрозуміле, можливо, і більш пізній період. Другу виявлено під час розкопок Михайла Филипчука – «жертвний пояс»⁶.

⁴ У монографії Вітольда Ауліха (Ауліх, 1972, табл. XII, 25) подано зображення предмета, який за зовнішніми ознаками дуже подібний до пінцета. Проте в тексті роботи про цей виріб не згадано.

⁵ Варто зазначити, що одну зі знахідок із Пастирського городища, яку в цій праці інтерпретована як пінцет, раніше Олег Приходнюк визначив як браслет [Приходнюк, 2005, рис. 52, 14]. Однак через занадто незначну товщину виробу та відсутність аналогій серед браслетів ранньосередньовічного часу таке визначення видається сумнівним.

⁶ Про «жертвний пояс» див.: (Филипчук, 2023, с. 14–36).

Хронологія прикрас із цього місця вкладається в межі VI–VII ст., а от кераміки – IX–X ст. Відповідно, точне датування цього пінцета залишається дискусійним.

Знахідку з поселення Ходосівка, ур. Козаків Яр, виявлено в 1989 р. на місці будівлі 3, у розкопі 1988 р. Проте точний зв'язок виробу з археологічним комплексом, культурним шаром чи контекстом залишається невизначеним.

До останньої чверті I тис. н. е. належать три пункти: Волинцеве, Титчиха та Лтава. Знахідку з останньої, за повідомленням Юрія Пуголовка, датовано вже давньоруським часом.

Цікаво, що вісім пам'яток представлені городищами (Нікодимове, Демидівка, Киселі, Зимне, Пастирське, Пліснеськ, Лтава та Титчиха) і лише п'ять – поселеннями (Кривець 4, Стаєво 5, Шосейне, Ходосівка та Волинцеве). Це може свідчити про особливий статус пінцетів, адже саме городища були місцем перебування племінної верхівки або дружинників.

Функційне використання. Питання функційного призначення пінцетів залишається дискусійним. Подібні вироби могли використовувати у сфері особистої гігієни, косметичних чи медичних практик. Водночас можливе їх застосування в ремісничій діяльності, зокрема у ювелірному виробництві. Визначальний чинник у встановленні призначення пінцетів – археологічний контекст їх виявлення. Однак для слов'янських пам'яток другої половини I тис. н. е. такий контекст зафіксовано лише у двох випадках.

Йдеться про знахідки з ремісничого поселення Стаєво 5 та зі скарбу ювеліра 1991 р. із Пастирського городища. Тут пінцети зафіксовані разом з інструментами, які безпосередньо пов'язані з ювелірним ремеслом.

На інших пам'ятках контекст знахідок або невідомий, або не дає достатньої інформації щодо функційного використання. Наприклад, знахідки із поселень Волинцеве, Ходосівка та городища Титчиха дослідники пов'язали з ювелірною справою за аналогією з давньоруськими матеріалами (Юренко, 1990, с. 294; Готун, Горбаненко, 2016, с. 156). Проте відсутність конкретних археологічних даних не дає можливості однозначно підтвердити такі припущення.

Отже, наявні матеріали не дають змоги впевнено визначити функційне призначення пінцетів, виявлених на слов'янських пам'ятках другої половини I тис. н. е.

Типологія. У ранньосередньовічній період пінцети виготовляли як із кольорових металів (імовірно, бронзи), так і з заліза. Матеріал виготовлення, однак, не має чіткої кореляції з типологічними особливостями⁷. Загалом, зафіксовано сім залізних і п'ять бронзових виробів; у п'яти випадках матеріал не зазначено. Крім того, з поселення Стаєва 5 походять три бронзові фрагменти.

Попри порівняно невелику кількість знахідок, їх можна розділити на три типи за формою лопатей (кінців)⁸.

Тип 1. З тонкими прямими кінцями. Представлений знахідками зі Стаєво 5 (2 екз.), Волинцевого (2 екз.), Пліснеська (1 екз.) і Титчихи (1 екз.). Усього – шість виробів (рис. 2, 1, 2, 12, 14–16). Фрагменти пінцетів із Стаєво 5 виготовлено із бронзи, з Пліснеська – із заліза; матеріал виробів із Волинцевого та Титчихи не встановлено.

Тип 2. Із трапецієподібними кінцями, що поступово розширюються. До цього типу належать пінцети із Зимного (2 екз.), Пастирського (2 екз.) та Пліснеська (1 екз.), Ходосівки (1 екз.) – загалом шість виробів (рис. 2, 5, 6, 10, 11, 13, 17). Один із пінцетів із Пастирського виготовлений із заліза, матеріал другого виробу із Зимного не встановлений, решта – бронзові.

Тип 3. Із трикутними кінцями, що різко розширюються. Представлений знахідками з Демидівки (2 екз.), Киселів (1 екз.), Кривця 4 (1 екз.), Нікодимового (1 екз.) і Шосейного (1 екз.). Усього – шість знахідок (рис. 2, 3, 4, 7–9, 18). Більшість пінцетів цього типу виготовлено із заліза; лише виріб із Кривця 4 бронзовий.

⁷ Цікаво, що, за спостереженнями Віктора Аксьонова, у тюркських народів залізні, більш масивні, пінцети використовували чоловіки, а бронзові, мініатюрні, – або жінки, або для медичних процедур. Думка висловлена під час письмового листування.

⁸ До типології не внесено знахідку з Лтави.

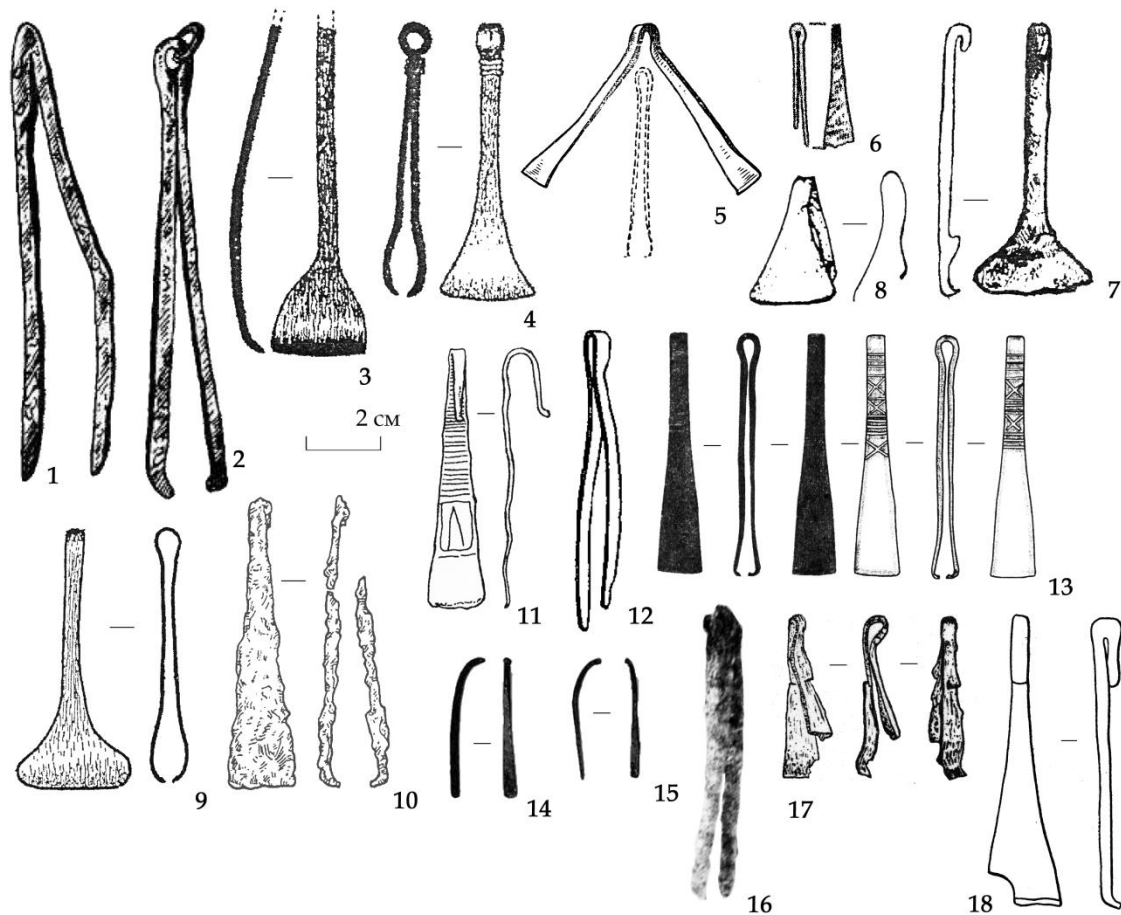

Рис. 2. Пінцети зі слов'янських пам'яток раннього середньовіччя: 1, 2 – Волинцеве; 3, 4 – Демидівка; 5, 6 – Зимне; 7 – Киселі; 8 – Кривець 4; 9 – Нікодимове; 10, 11 – Пастирське городище; 12, 13 – Пліснеск; 14, 15 – Стаєво 5; 16 – Титчиха; 17 – Ходосівка; 18 – Шосейне; 16 – без масштабу
 Fig. 2. Tweezers from Slavonic monuments of the early Middle Ages: 1, 2 – Volyntseve; 3, 4 – Demydivka; 5, 6 – Zymne; 7 – Kyseli; 8 – Kryvets 4; 9 – Nikodymove; 10, 11 – Pastyrskye; 12, 13 – Plisnesk; 14, 15 – Staievo 5; 16 – Tytchykha; 17 – Khodosivka; 18 – Shoseine; 16 – no scale

Цікаво, що кожен тип має певні особливості поширення (рис. 3). Тип 1 переважає на Лівобережжі Подніпров'я (Волинцеве, Титчиха, Стаєво 5). Лише знахідка із Пліснеська – у басейні Західного Бугу. Тип 2 зафіксовано на Правобережжі України (Пастирське, Зимне, Пліснеск, Ходосівка), при цьому дві з цих пам'яток розташовані в басейні Західного Бугу. Тип 3 домінує в лісовій зоні, зокрема на пам'ятках колочинської культури (Нікодимове, Демидівка, Киселі), із колочинським шаром (Шосейне) чи на пам'ятках, сформованих, зокрема, на основі колочинського компонента (Кривець 4).

Коло аналогій. Пінцети з'являються у слов'ян ще в римський період, імовірно, як імпортовані вироби. Зокрема, серед матеріалів пізньозарубинецьких пам'яток відомо кілька знахідок. Один пінцет походить із поселення Почеп (Заверняев, 1969, рис. 15, 13). Сергій Воронятов зараховує цю знахідку до західнобалських імпортів (Воронятов, 2014, с. 198). Варто також зазначити, що на цій пам'ятці виявлено свідчення ювелірного виробництва.

Ще три пінцети були знайдені на поселенні Селище, ур. Бирки, місцина Під Веселою горою. Їх було виявлено в різні роки, і в публікаціях вони віднесені до матеріалів

пізньозарубинецьких старожитностей (Савчук, 1969, рис.1, 16; Костенко, 1983, рис.3, 8; Обломский, 2010, с.127). Водночас на цій пам'ятці також присутні матеріали черняхівської культури (Костенко, 1978, с.109), що ускладнює точне культурно-хронологічне визначення знайдених виробів.

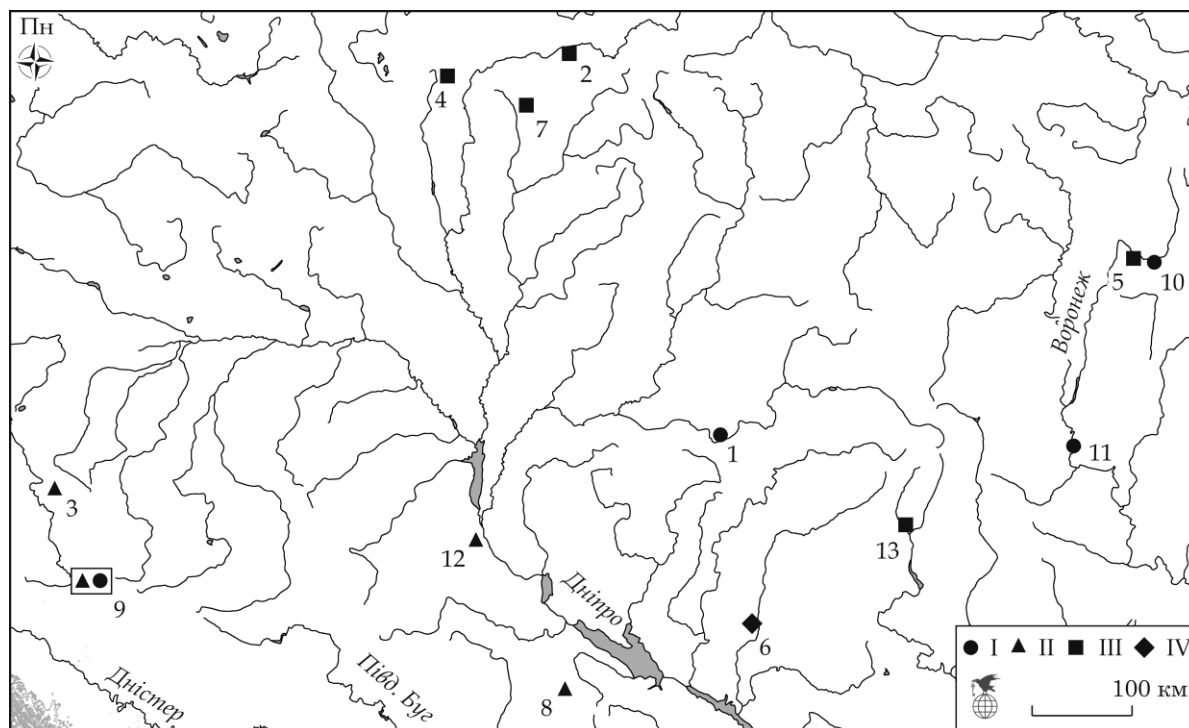

Рис. 3. Карта поширення знахідок пінцетів на слов'янських пам'ятках раннього середньовіччя. Умовні позначення: I – тип 1; II – тип 2; III – тип 3; IV – тип невідомо. Пам'ятки: 1 – Волинцеве; 2 – Демидівка; 3 – Зимне; 4 – Киселі; 5 – Кривець 4; 6 – Лтава; 7 – Нікодимове; 8 – Пастирське городище; 9 – Пліснеськ; 10 – Стаєво 5; 11 – Титчиха; 12 – Ходосівка; 13 – Шосейне

Fig. 3. Map of the distribution of tweezers on Slavonic monuments of early Middle Ages. Legend: I – type 1; II – type 2; III – type 3; IV – type unknown. Archaeological site: 1 – Volyntseve; 2 – Demydivka; 3 – Zymne; 4 – Kyseli; 5 – Kryvets 4; 6 – Ltava; 7 – Nikodymove; 8 – Pastyrskoe; 9 – Plisnesk; 10 – Staievo 5; 11 – Tychykh; 12 – Khodosivka; 13 – Shoseine

Крім того, серед матеріалів київської культури відомі дві знахідки (рис. 4). Перша – з будівлі 28 на поселенні Тайманове (Дубницкая, 2016, с.318, рис. 4, 12); друга – з Козарів 7 (Обломский, Терпиловский, 2010, с.321, рис.36, 7). Обидва вироби датовано IV – першою половиною V ст. і, ймовірно, вони мають черняхівське або вельбарське походження, де пінцети – поширений тип знахідок (див.: Симонович, 197; Магомедов, 1990, с.170; 2001, с.83–84; Гопкало, Рудич, 2016).

У ранньому середньовіччі пінцети трапляються на широких територіях, і, фактично, слов'янські землі у Східній Європі «оточені» регіонами, де ці вироби були доволі поширені. Зокрема, у матеріалах іменьківської культури, у Середньому Поволжі, відомі знахідки з Маклашевського II городище, Щербетського острівного I поселення (Старостин, 1967, табл. 14, 6, 11) та Новінковське V поселення (Сташенков, 2010, рис. 5, 7).

На території Передкавказзя та Північного Кавказу відомо 10 знахідок із 6 пам'яток, що здебільша належать до шиповського періоду (430/470–530/570) культурно-хронологічного горизонту. Це вироби з могильників Клин-Яр 3 («князівське поховання» та пох.2),

Пашковський 1 (пох. 1 1948 р. і знахідка 1927 р.), Нижній Джулат (пох. 15), Дюрсо (пох. 500), Кугульський Західний (склеп 3 та 4), Гудермес (Мастыкова, 2009, с. 89, рис. 106; Мастыкова, Казанский, Сапрыкина, 2016, с. 21). Вже до геральдичного горизонту (550–650/700) належить поховання 208 могильника Дюрсо (Дмитриев и др., 2021, с. 329–330).

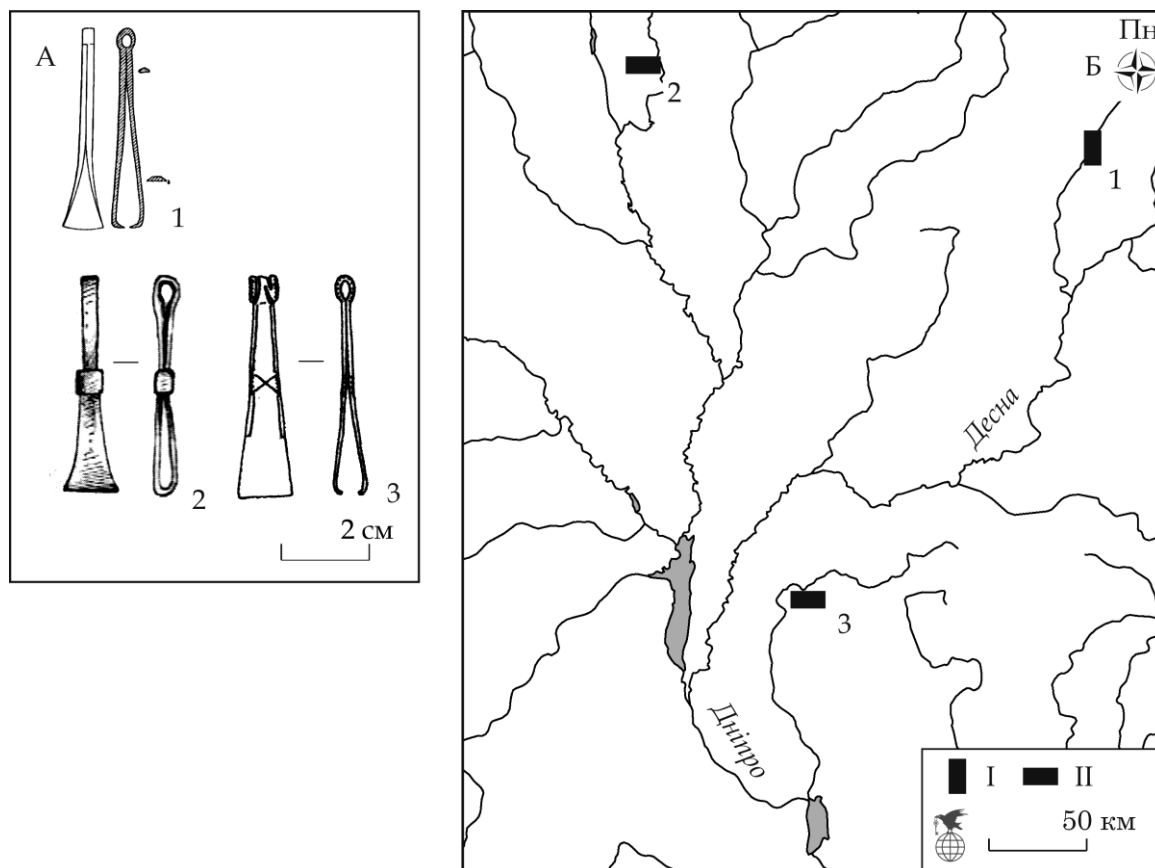

Рис. 4. А. Пінцети на пізньозарубинецьких і київських пам'ятках: 1 – Почеп; 2 – Тайманове; 3 – Козари 7. Б. Карта поширення знахідок пінцетів на пам'ятках пізньозарубинецького та київського кола. Умовні позначення: I – пізньозарубинецькі пам'ятки; II – київські пам'ятки. Пам'ятки: 1 – Почеп; 2 – Тайманове; 3 – Козари 7

Fig. 4. A. Tweezers from sites attributed to the Late Zarubynets culture type and Kyiv culture: 1 – Pochep; 2 – Taimanove; 3 – Kozary 7. B. Map of the distribution of tweezers on monuments of the Late Zarubynets culture horizon and Kyiv culture. Legend: I – Late Zarubynets sites; II – Kyiv sites. Archaeological site: 1 – Pochep; 2 – Taimanove; 3 – Kozary 7

Присутні такі знахідки і серед салтівських матеріалів. Відомі пінцети переважно на могильниках, наприклад, Дмитрівський (Плетнева, 1989, с. 106, рис. 55, 81, 95, 98), Хотомельський (Скирда, Іськов, 2021, рис. 6, 4), Верхньо-Салтівський (ВСМ IV) (Аксенов, 2023), Бочковський (Лаптев, Аксенов, 2017, с. 82–84, рис. 3), Кицівський (Старік, Аксьонов, 2018, с. 120, рис. 3, B), Сухогомільшанський I кремаційний (Аксенов, Михеев, 2006), Дюрсо (Дмитриев и др., 2021) та ін. Знані такі знахідки і з поселень цієї культури, наприклад Мохнач (Колода, 2017, с. 44).

Відомі такі знахідки на Нижньому Дону–Терни (Мастыкова, 2009, с. 89). У Криму такі вироби виявлено в Керчі – Боспорський некрополь, «зруйновані поховання» та склеп 78

(Засецкая, 1993, кат. 340; 1998, табл. XIV, 4) і Новопокровка (безкурганне поховання) (Айбабин, 1999, с. 173, рис. 76, 1; 2003, с. 56, табл. 29, 12).

Присутні пінцети в похованнях кочівників VII–VIII ст. у Подунав'ї, зокрема в Аварському каганаті: Хайдудорог, Хігово 3 (пох. 22), Султана (поховання 20) (Tögök, 1975 fig. 3, 41. 3; Garam, 1992, s. 143, Taf. 39, 2; 1995, s. 342, Abb. 200, 9; Рашев, 2014, табл. LXXXVII, 12–14).

В ареалах низки балтських і фіно-угорських культур півночі Східної Європи трапляються такі вироби на Варварині Горі, Рисні-Сааре II, Юр'ївській Горці (Исланова, 2007, рис. 3, 12; 2016, рис. 25, 7; 46, 11), Пруднікі, Лужасні (Шадыра, 2006, с. 65), Городку на Маяте, Горяні I (Еремеев, Дзюба, 2010, рис. 158, 2; 302, 5), Засвирі, Микольці (Звяруга, 2005, с. 56, 83, рис. 49, 11, 12; 69, 1, 11), Лапінлахті (Седов, 1987а, с. 45), Боках (Седов, 1987b, с. 368), Ліндорі (Михайлова, 2018а, с. 117), Псковському й Ізборському (Труворовому) городищах (Михайлова, 2018b, с. 246).

Також відомі такі вироби у прусів – Гребитен (пох. 82) (Кулаков, 2007, с. 337, рис. 14).

Тип 2 і 3, виділені в цій роботі, зафіксовані на широких просторах. Це ускладнює однозначну відповідь на запитання про джерела їхнього надходження до слов'янського середовища. Ймовірно, для різних регіонів мали місце впливи або імпорти з інших регіонів.

Висновки. Отже, складено каталог знахідок пінцетів, виявлених на слов'янських пам'ятках епохи раннього середньовіччя. До нього увійшли дані про 13 пам'яток, де зафіксовано 17 цілих чи майже цілих виробів і 3 фрагменти. На семи пам'ятках виявлено по одній знахідці, а на п'яти – по дві. Кількість виробів з одного пункту не з'ясовано через фрагментарність виробів.

За культурно-хронологічною належністю ці пам'ятки поділяються так: верхньо-воронезька група (2), колочинська (3), празька (1), колочинська/сахнівський горизонт (1), сахнівський горизонт (1), сахнівський/волинцевська/райковецька (1), празька/райковецька (1), боршевська (1), волинцевська (1) та роменська (1).

Вісім пам'яток представлені городищами, п'ять – поселеннями. Більшість датовано третьою чвертю I тис. н. е., із домінуванням у період V–VII ст. Лише на двох пам'ятках виявлено шари, що охоплюють і першу половину VIII ст. Три пам'ятки належать до останньої чверті I тис. н. е. Для ще двох пунктів хронологічне визначення залишається невстановленим.

У двох випадках пінцети виявлені в контекстах, пов'язаних із ювелірним ремеслом. Водночас це не заперечує можливості їх поліфункційного використання.

Загалом, маємо сім залізних і чотири бронзові вироби, а також три бронзові фрагменти зі Стаєва 5. Вироби поділені на три типи за формою кінців пінцетів. Тип 1 – з тонкими прямими кінцями, переважає на Лівобережжі Подніпров'я. Тип 2 – із трапецієподібними кінцями, що поступово розширюються, фіксується на Правобережжі України. Тип 3 – із трикутними кінцями, що різко розширюються, представлений переважно в лісовій зоні.

Окрім того, пінцети доби раннього середньовіччя трапляються не лише на слов'янських пам'ятках, а й у матеріалах інших культур Східної Європи.

Подяки. Висловлюю вдячність Вікторіві Аксьонову, Оксані Гопкало, Ігореві Готуну, Олексієві Лаптеву та Юрієві Пуголовку за надані консультації та слухні зауваження, які сприяли підготовці цього дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

- Айбабин, А. И. (1999). *Этническая история ранневизантийского Крыма*. Симферополь: Дар.
- Айбабин, О. И. (2003). Памятники крымского варианта салтово-маяцкой культуры в Восточном Крыму и степи. В Б. А. Рыбаков (ред.), *Крым, Северо-Восточное Причерноморье и Закавказье в эпоху средневековья: IV–XIII века*. 55–59.
- Аксьонов, В. С. (2023). Салтівський набірний пояс IX ст. (за матеріалами катакомбного могильника біля с. Верхній Салтів). *Археологія і давня історія України*, 3 (48), 92–103. <https://doi.org/10.37445/adiu.2023.03.05>

- Аксенов, В. С., Михеев, В. К. (2006). Население Хазарского каганата в памятниках истории и культуры. «Сухогомольшанский могильник VIII–IX вв.». *Хазарский альманах*, 5. Киев; Харьков.
- Андреев, С. И., Филимонова, Н. В. (2008). Раннеславянские культуры в Тамбовской области. *Верхнее Подонье: Археология. История*, 3, 18–24.
- Ауліх, В. В. (1962). Металеві пряжки та прикраси з верхнього горизонту в с. Зимне, Волинської області. *Матеріали та дослідження з археології Прикарпаття та Волині*, 4, 92–105.
- Ауліх, В. В. (1972). *Зимнівське городище – слов'янська пам'ятка VI–VII ст. н. е. в Західній Волині*. Київ: Наукова думка.
- Биркина, Н. А. (2022). Инструменты для металлообработки с поселения Стаево-5. В А. М. Обломский (ред.), *Торгово-ремесленный комплекс у с. Стаево в верховьях р. Воронеж (конец V–VII в.) и некоторые проблемы археологии Верхнего Подонья эпохи раннего Средневековья: коллективная монография*. Раннеславянский мир, 21. Москва; Санкт-Петербург: Нестор-История, 131–135.
- Вейс, Г. (2007). *Всеобщая история мировой культуры*. Москва: Эксмо.
- Воронятов, С. В. (2014). Металлообработка Почепского селища: мастера культур западнобалтского круга и начальный этап стиля варварских выемчатых эмалей. *Археологические вести*, 20, 198–204.
- Гопкало, О., Рудич, Т. (2016). Про групу бронзових предметів з поховань культури Черняхів – Синтана-Де-Муреш. *Емінак: науковий щоквартальник*, 4 (16), 264–269.
- Готун, І. А., Горбаненко, С. А. (2016). Землеробство жителів слов'янського поселення в уроч. Козаків Яр у Ходосівці. *In Scлавения terra*, 1, 153–171.
- Дмитриев, А. В., Клемешов, А. С., Малышев, А. А., Мастыкова, А. В., Медникова, М. Б. (2021). Описание погребальных комплексов. В А. А. Малашев (ред.), *Могильник Дюрсо: Каталог. Часть I*. Некрополи Черноморья, 6. Москва: МАКС Пресс.
- Дубицька, Н. Н. (2016). Памятники культуры Абидни. В О. Н. Левко, В. Г. Белявец (ред.), *Славяне на территории Беларуси в догосударственный период: к 90-летию со дня рождения Леонида Давыдовича Побоя*, 1. Минск: «Беларуская навука», 284–333.
- Еремеев, И. И., Дзюба, О. Ф. (2010). *Очерки исторической географии лесной части Пути из Варяг в Греки. Археологические исследования между Западной Двиной и озером Ильмень*. Санкт-Петербург: Нестор-Литописец.
- Заверняев, Ф. М. (1969). Почепское селище. *Материалы по археологии СССР*, 160, 88–118.
- Засецкая, И. П. (1993). Материалы Боспорского некрополя второй половины IV – первой половины V вв. н. э. *Материалы по археологии, истории и этнографии Таврии*, 3, 23–105.
- Засецкая, И. П. (1998). Датировка и происхождение пальчатых фибул боспорского некрополя раннесредневекового периода. *Материалы по археологии, истории и этнографии Таврии*, 6, 394–478.
- Звяруга, Я. Г. (2005). Беларускае Павілле у жалезным веку і раннім сярэднявекюі. *Матэрыялы па археалогіі Беларусі*, 10. Мінск.
- Исланова, И. В. (2007). Верхневолжье и Валдай. В И. О. Гавритухин, А. М. Обломский (ред.), *Восточная Европа в середине I тысячелетия н. э.* Раннеславянский мир, 9, 301–332.
- Исланова, И. В. (2016). Раннесредневековые группы памятников на Северо-Западе Восточной Европы. В А. М. Обломский, И. В. Исланова (ред.), *Раннесредневековые древности лесной зоны Восточной Европы (V–VII вв.)*. Раннеславянский мир, 17, 136–220.
- Колода, В. В. (2017). Спеціалізовані знаряддя як відображення рівня ремісничого виробництва на селищі «Мохнач П» у салтівський час. *Археологія і Давня історія України*, 1(22), 40–49.
- Костенко, Ю. В. (1978). Пам'ятки I тис. н. е. в поріччі р. Трубежа. *Археологія*, 28, 69–82.
- Костенко, Ю. В. (1983). Пам'ятки зарубинецької культури на Трубежі. *Археологія*, 42, 51–62.
- Кулаков, В. И. (2007). Самбия и Натангия. В И. О. Гавритухин, А. М. Обломский (ред.), *Восточная Европа в середине I тысячелетия н. э.* Раннеславянский мир, 9, 333–357.
- Кучера, М. П. (1962). Древній Плісеськ. *Археологічні пам'ятки УРСР*, 12, 3–56.
- Лаптев, А. А., Аксенов, В. С. (2017). Погребения с «оболом мертвых» на Бочковском могильнике салтово-маяцкой культуры (по материалам раскопок 2014 г.). В В. С. Аксенов (ред.), В. К. Михеев. *Учні та послідовники до 80-річчя з дня народження*. Харків: ТОВ РА «ІРІС», 80–97.

Левко, О. Н., Колосовський, Ю. В. (2003). Раскопки городищ у дер. Кисели (Дымокуры) Толочинского р-на и у дер. Черкасово Оршанского р-на Витебской обл. *Материалы по археологии Беларуси*, 8, 182–208.

Лопатин, Н. В. (1989). Тушемля, Демидовка, Колочин: о соотношении керамики верхних слоев. *Краткие сообщения Института археологии*, 195, 9–15.

Лопатин, Н. В. (2017). О тушемлянкой и колочинской культурах. В В. Е. Родинкова, О. С. Румянцева (ред.), *Европа от Латена до Средневековья: варварский мир и рождение славянских культур: сборник статей: К 60-летию А. М. Обломского. Раннеславянский мир*, 19, 63–69.

Магомедов, Б. В. (1990). Производственный и бытовой инвентарь, предметы убора, оружие. В В. Д. Баран (ред.), *Славяне Юго-Восточной Европы в предгосударственный период*. Киев: Наукова думка, 160–172.

Магомедов, Б. В. (2001). *Черняховская культура. Проблема этноса*. Lublin: Wyd-wo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

Мастыкова, А. В. (2009). *Женский костюм Центрального и Западного Предкавказья в конце IV – середине VI в. н. э.*

Мастыкова, А. В., Казанский, М. М., Сапрыкина, И. А. (2016). *Пашковский могильник № 1: у 2-х т., 2. Исследование материалов Пашковского могильника № 1*. Москва: ИА РАН; Санкт-Петербург: Нестор-История.

Михайлова, Е. Р. (2018а). «Балтский след» в культуре псковских длинных курганов? В А. А. Егорейченко (науч. ред.). *Этнокультурные процессы на территории Беларуси в I – начале II тысячелетия нашей эры: материалы международной научной конференции, посвященной 90-летию проф. Э. М. Загорюльского*. Минск, 6–7 декабря 2018 г. Минск: БГУ, 173–184. <https://doi.org/10.25681/IARAS.2018.978-5-94375-278-0.235-252>

Михайлова, Е. Р. (2018b). Культурно-исторические процессы на северо-восточной Балтике в V–VIII вв. и возникновение протогородов Северо-Запада. В Н. В. Лопатин (отв. ред.). *Археология и история Пскова и Псковской земли: Ежегодник Семинара имени академика В. В. Седова*, 33. Материалы 63-го заседания (2017 г.). Москва; Псков, 235–252.

Москаленко, А. Н. (1965). *Городище Титчиха. Из истории древнерусского поселения на Дону*.

Обломский, А. М. (2010). (ред.). *Позднезарубинецкие памятники на территории Украины (вторая половина I–II в. н. э.)*. Раннеславянский мир, 12.

Обломский, А. М. (2011). О раннесредневековых славянских древностях в бассейне Дона. *Stratum plus*, 5, 51–60.

Обломский, А. М. (2016). Колочинская культура. В А. М. Обломский, И. В. Исланова (ред.), *Раннесредневековые древности лесной зоны Восточной Европы (V–VII вв.)*. Раннеславянский мир, 17, 10–113.

Обломский, А. М. (2022). Памятники раннего Средневековья в среднем и верхнем течении р. Воронеж. В А. М. Обломский (ред.), *Торгово-ремесленный комплекс у с. Стаево в верховьях р. Воронеж (конец V–VII в.) и некоторые проблемы археологии Верхнего Подонья эпохи раннего Средневековья: коллективная монография*. Раннеславянский мир, 21, 61–75.

Обломский, А. М., Терпиловский, Р. В. (2010). Новые памятники киевской культуры на территории Украины (каталог). В И. В. Исланова, В. Е. Родинкова (отв. ред.), *Актуальные проблемы археологии Восточной Европы I тысячелетия н. э. Проблемы и материалы*. Раннеславянский мир, 13, 301–374.

Обломский, А. М., Смирнов, А. С., Сорокин, А. Н. (1987). Материалы I тысячелетия н. э. на поселении Шоссейное (Белгородская обл.). *Советская археология*, 4, 174–186.

Петрашенко, В. А., Виноградская, Л. И., Тригубова, А. В. (1989). *Отчет Приднепровского отряда Днепровской древнерусской экспедиции о раскопках поселения у с. Ходосовка Киевской обл. и поселения у с. Григоровка Черкасской обл. за 1989 г.* Науковий архів Інституту археології Національної академії наук України. Київ.

Плетнева, С. А. (1989). *На славяно-хазарском пограничье: Дмитриевский археологический комплекс*.

- Приходнюк, О. М. (2005). *Пастирське городище*. Київ; Чернівці: Зелена Буковина.
- Рашев, Р. (2014). *Българската езическа култура VII–IX век*. София: Класика и стил.
- Савчук, А. П. (1969). Поселения зарубинецкой культуры в поречье р. Трубеж. *Материалы по археологии СССР*, 160, 82–87.
- Седов, В. В. (1987а). Корела. В Б. А. Рыбаков (ред.), *Финно-угры и балты в эпоху средневековья*, 44–52.
- Седов, В. В. (1987б). Балты. В Б. А. Рыбаков (ред.), *Финно-угры и балты в эпоху средневековья*, 353–456.
- Симонович, Е. О. (1971). Хірургія в черняхівську епоху. *Середні віки на Україні*, 1, 83–87.
- Скирда, В. В., Іськов, І. В. (2021). Новий катакомбний могильник на Харківщині. *Міхеєвські читання*, 2, 79–91.
- Старік, О. В., Аксьонов, В. С. (2018). Речі салтівського часу з колекції Дніпровського національного історичного музею імені Д. І. Яворницького. *Археологія*, 4, 114–126. <https://doi.org/10.15407/archaeologyua2018.04.114>
- Старостин, П. Н. (1967) Памятники именьковской культуры. Свод археологических источников, Д1-32. Москва: Наука.
- Сташенков, Д. А. (2010). О ранней дате именьковской культуры. В Л. В. Кузнецов (ред.), *40 лет Средневожской археологической экспедиции*. Краеведческие записки. Самара, 113–127.
- Сухобоков, О. В. (1975). *Славяне Днепровского Левобережья (роменская культура и ее предшественники)*. Киев: Наукова думка.
- Шадыра, В. І. (2006). *Беларускае Падзвінне (І тысячагоддзе н. э.)*. Мінск.
- Шмидт, Е. А. (1970). О культуре городищ-убежищ Левобережья Смоленщины. *Материалы по археологии СССР*, 176, 63–70.
- Шмидт, Е. А. (2003). *Верхнее Поднепровье и Подвинье в III–VII вв. н. э. Тушемлинская культура*.
- Филипчук, А. (2018). Пінцет з Пліснеського святилища. *Пліснеські старожитності*, 3, 200–201.
- Филипчук, Г. В. (2023). *Язичництво населення Давнього Пліснеська (VII–XII ст.)*. Київ: Наукова думка. <https://doi.org/10.15407/978-966-00-1796-2>
- Юренко, С. П. (1990). Производственный и бытовой инвентарь. Оружие. Украшения. В В. Д. Баран (ред.), *Славяне Юго-Восточной Европы в предгосударственный период*. Киев: Наукова думка, 290–302.
- Garam, É. (1992). Die münzdatierten Gräber der Awarenzeit. *Studien zur Archäologie der Awaren*, 4: *Awarenforschungen*, 1, 135–250.
- Garam, É. (1995). *Das awarenzeitliche Gräberfeld von Tiszafüred*. Budapest.
- Preda, C. (1980). *Callatis. Necropola romano-bizantina*. Bucuresti: Editura Academiei Republicii Socialiste România.
- Török, G. (1975). The Kiskörös Pohibuj-Mackó-Dülö Cemetery. *Avar finds in the Hungarian National Museum*, 1, 283–304.
- Vágó, E. B., Bóna, I. (1976). *Die Gräberfelder von Intercisa. Der spätromische Südostfriedhof*. Budapest.

REFERENCES

- Aybabin, A. I. (1999). *Etnicheskaya istoriya rannevizantiyskogo Kryma*. Simferopol: Dar (in Russian).
- Aibabin, O. I. (2003). Pamiatniki krymskogo varianta saltovo-maiatskoi kultury v Vostochnom Krymu i stepi. In B. A. Rybakov (Ed.), *Krym, Severo-Vostochnoe Prichernomore i Zakavkaze v epokhu srednevekovia: IV–XIII veka*. 55–59 (in Russian).
- Aksonov, V. S. (2023). Saltivskiy nabornyiy poias IX st. (za materialamy katakombnoho mohylnyka bilia s. Verkhonii Saltiv). *Arkheolohiia i davnia istoriia Ukrainy*, 3 (48), 92–103 (in Ukrainian). <https://doi.org/10.37445/adiu.2023.03.05>
- Aksenov, V. S., & Mikheyev, V. K. (2006). Naseleniye Khazarskogo kaganata v pamyatnikakh istorii i kultury. «Sukhogomolshanskiy mogilnik VIII–IX vv.». *Khazarskiy almanakh*, 5. Kiev; Kharkov (in Russian).
- Andreyev, S. I., & Filimonova, N. V. (2008). Ranneslavyanskiye kultury v Tambovskoy oblasti. *Verkhneye Podonye: Arkheologiya. Istoriya*, 3, 18–24 (in Russian).

- Aulikh, V. V. (1962). Metalevi priazhky ta prykrasy z verkhnoho horyzontu v s. Zymne, Volynskoi oblasti. *Materials and studies on archeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 4, 92–105 (in Ukrainian).
- Aulikh, V. V. (1972). *Zymnivske horodyshche – slovianska pamiatka VI–VII st. n. e. v Zakhidnii Volyni*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Birkina, N. A. (2022). Instrumenty dlya metalloobrabotki s poseleniya Stayevo-5. In A. M. Oblomskiy (Ed.), *Torgovo-remeslennyi kompleks u s. Stayevo v verkhoviakh r. Voronezh (konets V–VII v.) i nekotoryye problemy arkheologii Verkhnego Podonia epokhi rannego Srednevekovia: kollektivnaya monografiya*. Ranneslavyanskiy mir, 21, 131–135 (in Russian).
- Veys, G. (2007). *Vseobshchaya istoriya mirovoy kultury*. (in Russian).
- Voroniatov, S. V. (2014). Metalloobrabotka Pochepskogo selishcha: mastera kultur zapadnobaltskogo kruga i nachalniy etap stilia varvarskikh vyemchatykh emalei. *Arkheologicheskie vesti*, 20, 198–204 (in Russian).
- Hopkalo, O., & Rudych, T. (2016). Pro hrupu bronzovykh predmetiv z pokhovan kultury Cherniakhiv – Syntana-De-Muresh. *Eminak: naukovyi shchokvartalnyk*, 4 (16), 264–269 (in Ukrainian).
- Hotun, I. A., & Horbanenko, S. A. (2016). Zemlerobstvo zhyteliv slov'ianskoho poselennia v uroch. Kozakiv Yar u Khodosivtsi. In *Sclavenia terra*, 1, 153–171 (in Ukrainian).
- Dmitriev, A. V., Klemeshov, A. S., Malyshev, A. A., Mastykova, A. V., & Mednikova, M. B. (2021). Opisanie pogrebalnykh kompleksov. In A. A. Malashev (Ed.). *Mogilnik Diurso: Katalog. Chast I. Nekropoli Chernomoria*, 6. (in Russian).
- Dubitska, N. N. (2016). Pamyatniki kultury Abidni. In O. N. Levko, & V. G. Belyavets (Eds.), *Slavyane na territorii Belarusi v dogosudarstvennyy period: k 90-letiyu so dnya rozhdeniya Leonida Davydovicha Pobolya*, 1. Minsk: Belaruskaya navuka, 284–333 (in Russian).
- Eremeyev, I. I., & Dzyuba, O. F. (2010). *Ocherki istoricheskoy geografii lesnoy chasti Puti iz Varyag v Greki. Arkheologicheskiye issledovaniya mezhdou Zapadnoy Dvinoi i ozerom Ilmen*. Sankt-Peterburg: Nestor-Litopisets (in Russian).
- Zaverniaev, F. M. (1969). Pochepskoe selishche. *Materialy po arkheologii SSSR*, 160, 88–118 (in Russian).
- Zasetskaya, I. P. (1993). Materialy Bosporskogo nekropolya vtoroy poloviny IV – pervoy poloviny V vv. n. e. *Materialy po arkheologii. istorii i etnografii Tavrii*, III, 23–105 (in Russian).
- Zasetskaya, I. P. (1998). Datirovka i proiskhozhdeniye palchatykh fibul bosporskogo nekropolya rannesrednevekovogo perioda. *Materialy po arkheologii, istorii i etnografii Tavrii*, 6, 394–478 (in Russian).
- Zviaruha, J. A. H. (2005). Bielaruskaje Pavillie u zalieznyy vioku i rannim siaredniaviakoüi. *Materyjaly pa archieolohii Bielarusi*, 10. Minsk (in Belarusian).
- Islanova, I. V. (2007). Verkhnevolzhye i Valday. In I. O. Gavritukhin, & A. M. Oblomskiy (Eds.), *Vostochnaya Evropa v seredine I tisyacheletiya n. e. Ranneslavyanskiy mir*, 9. Moskva, 301–332 (in Russian).
- Islanova, I. V. (2016). Rannesrednevekovyye grupy pamyatnikov na Severo-Zapade Vostochnoy Evropy. In A. M. Oblomskiy, & I. V. Islanova (Eds.), *Rannesrednevekovyye drevnosti lesnoy zony Vostochnoy Evropy (V–VII vv.)*. Ranneslavyanskiy mir, 17, 136–220 (in Russian).
- Koloda, V. V. (2017). Spetsializovani znariaddia yak vidobrazhennia rivnia remisnychoho vyrobnytstva na selyshchi «Mokhnach P» u saltivskiy chas. *Arkheolohiia i Davnia istoriia Ukrainy*, 1 (22), 40–49 (in Ukrainian).
- Kostenko, Yu. V. (1978). Pamiatky I tys. n. e. v porichchi r. Trubezha. *Arkheolohiia*, 28, 69–82 (in Ukrainian).
- Kostenko, Yu. V. (1983). Pamiatky zarubynetskoï kultury na Trubezhi. *Arkheolohiia*, 42, 51–62 (in Ukrainian).
- Kulakov, V. I. (2007). Sambiya i Natangiya. In I. O. Gavritukhin, & A. M. Oblomskiy (Eds.), *Vostochnaya Evropa v seredine I tisyacheletiya n. e. Ranneslavyanskiy mir*, 9, 333–357 (in Russian).
- Kuchera, M. P. (1962). Drevnii Plisnesk. *Arkheolohichni pam'iatky URSS*, 12, 3–56 (in Russian).
- Laptev, A. A., & Aksenov, V. S. (2017). Pogrebeniya s «obolom mertvykh» na Bochkovskom mogilnike saltovo-mayatskoy kultury (po materialam raskopok 2014 g.). In V. S. Aksenov (Ed.), *V. K. Mikheiev. Uchni ta poslidovnyky do 80-richchia z dnia narodzhennia*. Kharkiv: TOV RA «IRIS», 80–97 (in Russian).

- Levko, O. N., & Kolosovskiy, Yu. V. (2003). Raskopki gorodishch u der. Kiseli (Dymokury) Tolochinskogo r-na i u der. Cherkasovo Orshanskogo r-na Vitebskoy obl. *Materialy po arkheologii Belarusi*, 8, 182–208 (in Russian).
- Lopatin, N. V. (1989). Tushemlya. Demidovka. Kolochin: o sootnoshenii keramiki verkhnikh slojev. *Kratkiye soobshcheniya Instituta arkheologii*, 195, 9–15 (in Russian).
- Lopatin, N. V. (2017). O tushemlyanskoj i kolochinskoy kulturakh. In V. E. Rodinkova, & O. S. Rumyantseva (Eds.), *Evropa ot Latena do Srednevekovia: varvarskiy mir i rozhdeniye slavyanskikh kultur: sbornik statej: K 60-letiyu A. M. Oblomskogo*. Ranneslavyanskiy mir, 19, 63–69 (in Russian).
- Magomedov, B. V. (1990). Proizvodstvennyy i bytovoy inventar, predmety ubora, oruzhiye. In V. D. Baran (Ed.), *Slavyane Yugo-Vostochnoy Evropy v predgosudarstvennyy period*. Kiev: Naukova dumka, 160–172 (in Russian).
- Magomedov, B. V. (2001). *Chernyakhovskaya kultura*. Problema etnosa. Lublin: Wyd-wo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej (in Russian).
- Mastykova, A. V. (2009). *Zhenskiy kostyum Tsentralnogo i Zapadnogo Predkavkazia v kontse IV – seredine VI v. n. e.* (in Russian).
- Mastykova, A. V., Kazanskiy, M. M., & Saprykina, I. A. (2016). *Pashkovskiy mogilnik № 1: v 2-kh t., 2*. Issledovaniye materialov Pashkovskogo mogilnika № 1. (in Russian).
- Mikhailova, E. R. (2018a). «Baltskii sled» v kulture pskovskikh dlinnykh kurganov? In A. A. Egoreichenko (Ed.), *Etnokulturnye protsessy na territorii Belarusi v I – nachale II tysyacheletia nashei ery: materialy mezhdunarodnoi nauchnoi konferentsii, posviashchennoi 90-letiyu prof. E. M. Zagorul'skogo*. Minsk, 6–7 dekabria 2018 g. Minsk: BGU, 173–184 (in Russian).
- Mikhailova, E. R. (2018b). Kulturno-istoricheskie protsessy na severo-vostochnoi Baltike v V–VIII vv. i vozniknovenie protogorodov Severo-Zapada. In N. V. Lopatin (Ed.), *Arkheologiya i istoriya Pskova i Pskovskoi zemli: Ezhegodnik Seminara imeni akademika V. V. Sedova*, 33. Materialy 63-go zasedaniia (2017 g.). 235–252 (in Russian). <https://doi.org/10.25681/IARAS.2018.978-5-94375-278-0.235-252>
- Moskalenko, A. N. (1965). *Gorodishche Titchikha. Iz istorii drevnerusskogo poseleniya na Donu*. (in Russian).
- Oblomskii, A. M. (2010). (Ed.). *Pozdnezarusinetskie pamiatniki na territorii Ukrainy (vtoraia polovina I–II v. n. e.)*. Ranneslavyanskiy mir, 12. (in Russian).
- Oblomskiy, A. M. (2011). O rannesrednevekovykh slavyanskikh drevnostyakh v bassejne Dona. *Stratum plus*, 5, 51–60 (in Russian).
- Oblomskiy, A. M. (2016). Kolochinskaya kultura. In A. M. Oblomskiy, & I. V. Islanova (Eds.), *Rannesrednevekovyye drevnosti lesnoy zony Vostochnoy Evropy (V–VII vv.)*. Ranneslavyanskiy mir, 17, 10–113 (in Russian).
- Oblomskiy, A. M. (2022). Pamyatniki rannego Srednevekovia v srednem i verkhnem techenii r. Voronezh. In A. M. Oblomskiy (Ed.), *Torgovo-remeslennyy kompleks u s. Stayevo v verkhoviakh r. Voronezh (konets V–VII v.) i nekotoryye problemy arkheologii Verkhnego Podonia epokhi rannego Srednevekovia: kollektivnaya monografiya*. Ranneslavyanskiy mir, 21, 61–75 (in Russian).
- Oblomskiy, A. M., & Terpilovskiy, R. V. (2010). Novyye pamyatniki kiyevskoy kultury na territorii Ukrainy (katalog). In I. V. Islanova, & V. E. Rodinkova (Eds.), *Aktualnyye problemy arkheologii Vostochnoy Evropy I tysyacheletiya n. e. Problemy i materialy*. Ranneslavyanskiy mir, 13, 301–374 (in Russian).
- Oblomskiy, A. M., Smirnov, A. S., & Sorokin, A. N. (1987). Materialy I tysyacheletiya n. e. na poselenii Shosseynoye (Belgorodskaya obl.). *Sovetskaya arkheologiya*, 4, 174–186 (in Russian).
- Petrashenko, V. A., Vinogradskaya, L. I., & Trigubova, A. V. (1989). *Otchet Pridneprovskogo otryada Dneprovskoy drevnerusskoj e'kspeditsii o raskopkax poseleniya u s. Xodosovka Kievskoy obl. i poseleniya u s. Grigorovka Cherkasskoj obl. za 1989 g.* Naukovyi arkhiv Instytutu arkheologii Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. Kyiv (in Russian).
- Pletneva, S. A. (1989). *Na slavyano-khazar'skom pogranichye: Dmitriyevskiy arkheologicheskiy kompleks*. (in Russian).
- Prykhodniuk, O. M. (2005). *Pastyr'ske horodyshche*. Kyiv; Chernivtsi: Zelena Bukovyna (in Ukrainian).

- Rashev, R. (2014). *Balgarskata ezicheska kultura VII–IX vek*. Sofia: Klasika i stil (in Bulgarian).
- Savchuk, A. P. (1969). Poseleniia zarubinskoi kultury v poreche r. Trubezh. *Materialy po arkheologii SSSR*, 160, 82–87 (in Russian).
- Sedov, V. V. (1987a). Korela. In B. A. Rybakov (Ed.), *Finno-ugry i balty v epokhu srednevekovia*, 44–52 (in Russian).
- Sedov, V. V. (1987b). Balty. In B. A. Rybakov (Ed.), *Finno-ugry i balty v epokhu srednevekovia*, 353–456 (in Russian).
- Symonovych, E. O. (1971). Khirurhiia v cherniakhivsku epokhu. *Seredni viky na Ukraini*, 1, 83–87 (in Russian).
- Skyrda, V. V., & Iskov, I. V. (2021). Novyi katakombnyi mohylnyk na Kharkivshchyni. *Mikheievski chytannia*, 2, 79–91 (in Ukrainian).
- Starik, O. V., & Aksonov, V. S. (2018). Rechi saltivskoho chasu z koleksii Dniprovskoho natsionalnoho istorychnoho muzeiu imeni D. I. Yavornytskoho. *Arkheolohiia*, 4, 114–126 (in Ukrainian). <https://doi.org/10.15407/archaeologyua2018.04.114>
- Starostin, P. N. (1967) Pamiatniki imenkovskoi kultury. Svod arkheologicheskikh istochnikov, D1-32.
- Ctashenkov, D. A. (2010). O rannei date imenkovskoi kultury. In L. V. Kuznetsov (Ed.), *40 let Srednevolzhskoi arkheologicheskoi ekspeditsii*. Kraevedcheskie zapiski. Samara, 113–127 (in Russian).
- Sukhobokov, O. V. (1975). *Slavyane Dneprovskogo Levoberezhia (romenskaya kultura i eye predshestvenniki)*. Kiev: Naukova dumka (in Russian).
- Šadyra, V. I. (2006). *Bielaruskaje Padzvinnie (I tysiačahoddzie n. e.)*. Minsk (in Belarusian).
- Shmidt, E. A. (1970). O kulture gorodishch-ubezhishch Levoberezhia Smolenshchiny. *Materialy po arkheologii SSSR*, 176, 63–70 (in Russian).
- Shmidt, E. A. (2003). *Verkhneye Podneprovye i Podvinye v III–VII vv. n. e. Tushemlinskaya kultura*. (in Russian).
- Fylypchuk, A. (2018). Pintset z Plisnenskoho sviatylyshcha. *Plisneski starozhytnosti*, 3, 200–201 (in Ukrainian).
- Fylypchuk, H. V. (2023). *Yazychnytstvo naseleattia Davnoho Plisneska (VII–XII st.)*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian). <https://doi.org/10.15407/978-966-00-1796-2>
- Yurenko, S. P. (1990). Proizvodstvennyy i bytovoy inventar. Oruzhiye. Ukrasheniya. In V. D. Baran (Ed.), *Slavyane Yugo-Vostochnoy Evropy v predgosudarstvennyy period*. Kiev: Naukova dumka, 290–302 (in Russian).
- Garam, É. (1992). Die münzdatierten Gräber der Awarenzeit. *Studien zur Archäologie der Awaren*, 4: *Awarenforschungen*, 1, 135–250 (in German).
- Garam, É. (1995). *Das awarenzeitliche Gräberfeld von Tiszafüred*. Budapest (in German).
- Preda, C. (1980). *Callatis. Necropola romano-bizantina*. Bucuresti: Editura Academiei Republicii Socialiste România. (in Romanian).
- Török, G. (1975). The Kiskörös Pohibuj-Mackó-Dülö Cemetery. *Avar finds in the Hungarian National Museum*, 1, 283–304 (in Hungarian).
- Vágó, E. B., & Bóna, I. (1976). *Die Gräberfelder von Intercisa. Der spätrömische Südostfriedhof*. Budapest (in German).

Стаття: надійшла до редакції 20.05.2025
прийнята до друку 21.08.2025

TWEEZERS AMONG THE EARLY MEDIEVAL SLAVS FROM EASTERN EUROPE

Yaroslav VOLODARETS-URBANOVIYCH

*Institute of Archaeology NAS of Ukraine,
Volodymyra Ivasiuka Ave, 12, 04210, Kyiv, Ukraine,
e-mail: volodarets_urbanovych@iananu.org.ua, volodargrad@ukr.net*

This article examines the discovery of tweezers at Slavic sites and archaeological complexes in the southern part of Eastern Europe, dated to the second half of the 1st millennium AD. Data were collected from 13 Slavic sites. According to cultural affiliation, the finds are distributed as follows: Upper Voronezh group (2), Kolochyn culture (3), Prague culture (1), Kolochyn culture/Sakhnivka horizon (1), Sakhnivka horizon (1), Sakhnivka horizon/Volyntsevo/Romny culture (1), Prague/Raikovetska culture (1), Borshevska culture (1), Volyntsevo culture (1), and Romny culture (1).

Eight of the sites are represented by hillforts, while five are settlements. Seven sites yielded one find each, and five sites produced two finds. Three fragments come from a single settlement, though the total number of items at that location cannot be determined. In total, 17 complete or nearly complete tweezers and three fragments have been documented.

The majority of these finds date to the third quarter of the 1st millennium AD. Three sites belong to the last quarter of the millennium. Two finds from Plisnesk and one from Khodosivka cannot be precisely dated.

Tweezers from the craft settlement of Staevo 5 and from the 1991 goldsmith's hoard at the Pastyrsk hillfort may be associated with jewelry-making. The functional purpose of the remaining items remains uncertain.

Slavic tweezers were made of iron and bronze. Overall, all finds can be divided into three types based on the shape of their ends: Type 1: with thin, straight ends; Type 2: with gradually widening trapezoidal ends; Type 3: with sharply widening triangular ends.

Type 3 is mainly found in the forested zone, while Type 2 predominates on the Right Bank of Ukraine.

Interestingly, tweezers first appeared among the Slavs as imported items during the Roman period, within the context of the Late Zarubyntsi culture type and Kyiv culture. By the early Middle Ages, tweezers were known across vast territories, and Slavic regions in Eastern Europe were, in fact, almost "encircled" by areas where such items were widespread.

Key words: Slavs, tweezers, Eastern Europe, early Middle Ages.